

ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

*Γιοι και κόρες της
σκλάβας πατρίδας.
Βλαστάρια
της Μακεδονίας.
Φύλλα σκόρπια
στο άγιο χώμα της...*

Λιανοκέρια
της μικρής Πατρίδας

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Λιανοκέρια της μικρής Πατρίδας**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Θεωδωρής Παπαθεοδώρου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή, Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνα Λαδοπούλου

© Θεωδωρής Παπαθεοδώρου, 2018
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: Sebastião Salgado
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2018

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2018, 10.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-2671-6
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-2672-3

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευσή του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΘΟΔΩΡΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

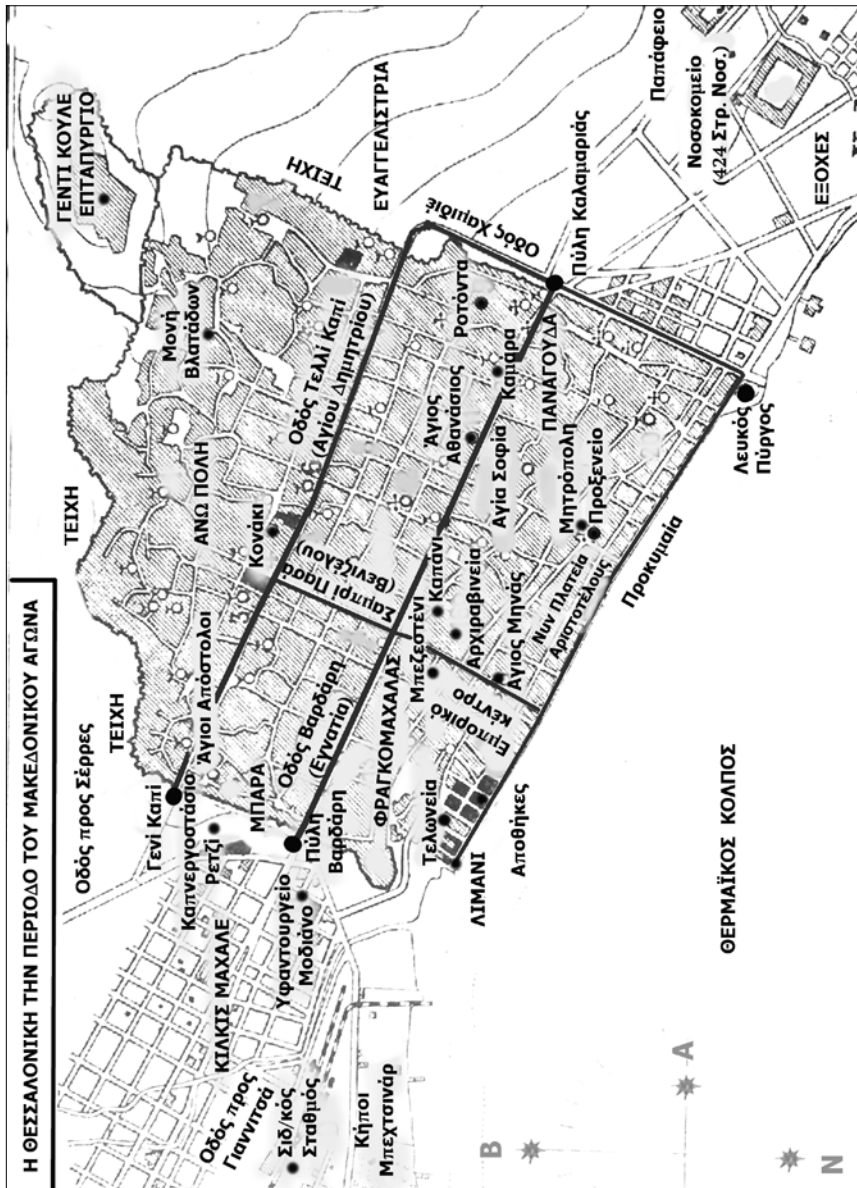
Λιανοιέρια
της μικρής Πατρίδας

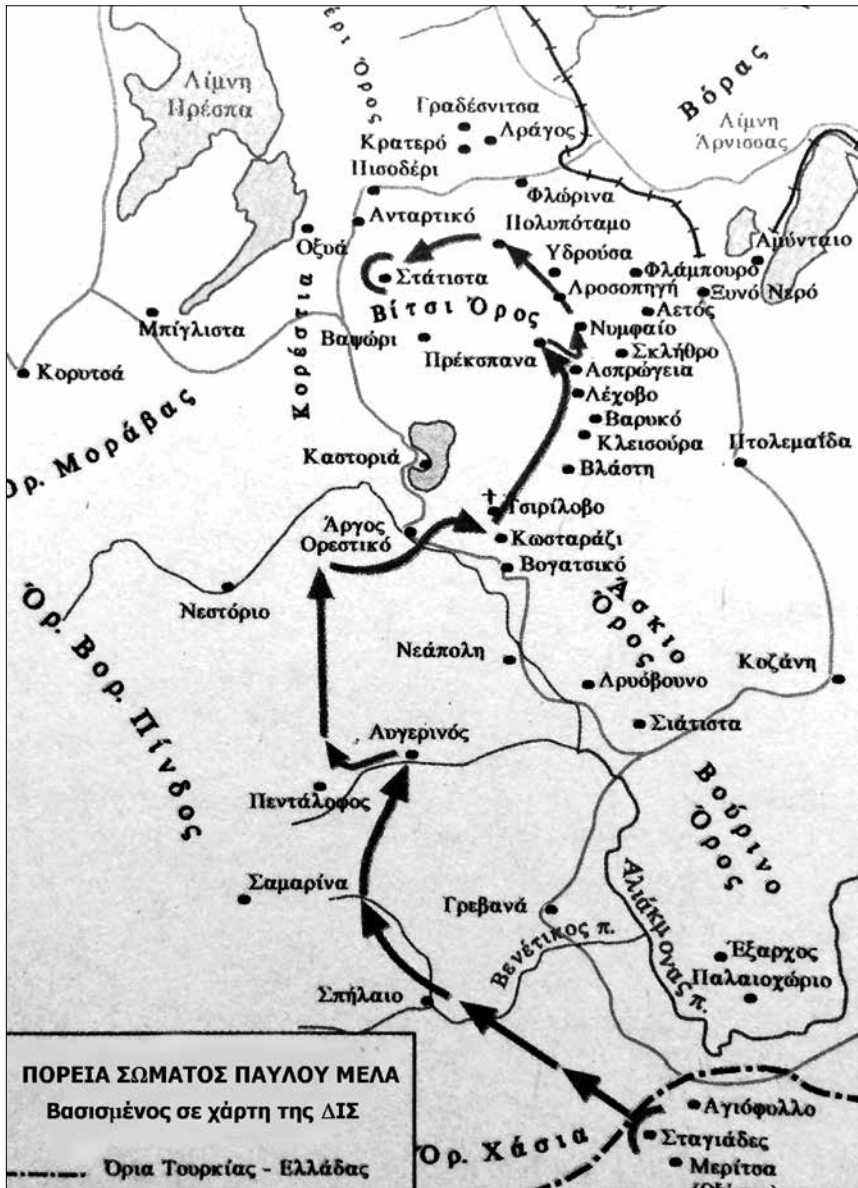

Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
ώρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κ' ίσοι σ' όλες των τες πράξεις,
αλλά με λύπη κιόλας κ' ευσπλαχνία·
γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν
είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,
πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·
πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,
πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κ' οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

(Κ. Π. Καβάφης, Θερμοπύλες, 1903)

ΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

ΑΘΗΝΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΛΑΣΚΑΡΗ

Βασίλειος Λάσκαρης: πλούσιος ομογενής από την Κωνσταντινούπολη που ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα του Χαριλάου Τρικούπη και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, μεταφέροντας χρήματα και επιχειρήσεις. Πατριάρχης και αδιαμφισβήτητος αρχηγός της οικογένειας Λάσκαρη.

Μαρίκα Λάσκαρη (το γένος Μαυροκορδάτου):
η Φαναριώτισσα σύζυγός του.

Δημήτριος Λάσκαρης: ο πρωτότοκος γιος και κληρονόμος του Βασιλείου. Μέλος του Ελληνομακεδονικού Κομιτάτου, συγγενής του Ίωνα Δραγούμη, φίλος του Παύλου Μελά. Μαζί με τη σύζυγό του Καλλιόπη αποτελούν το ευκατάστατο αλλά άτεκνο ζευγάρι, που υιοθέτησε την Αρετή.

Καλλιόπη Λάσκαρη (το γένος Κοντογιαννάκη): σύζυγος του Δημητρίου, δευτερότοκη κόρη του Έλληνα τραπεζίτη στην

Τσαρική Πετρούπολη και Εθνικού Ευεργέτη Ιωάννη Κοντογιαννάκη.

Αρετή Λάσκαρη: γεννημένη το 1883. Η πρώτη από τις δύο κύριες ηρωίδες του μυθιστορήματος. Η μητέρα της την απόθεσε στη βρεφοδόχο μόλις γεννήθηκε και τα πρώτα της χρόνια τα πέρασε στο Δημοτικό Βρεφοκομείο. Υιοθετήθηκε από τον Δημήτριο και την Καλλιόπη Λάσκαρη κι έγινε εξαδέλφη του Ίωνα Δραγούμη. Σπούδασε δασκάλα στο Αρσάκειο, ακολούθησε τον Ίωνα στη Μακεδονία το 1903, όπου και τη βρήκε η σλαβική εξέγερση του Ίλιντεν, τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς.

Νικηφόρος Λάσκαρης: δευτερότοκος γιος του Βασιλείου. Αξιωματικός του Πεζικού.

Όλγα Λάσκαρη: κόρη του Βασιλείου και της Μαρίκας.

Γεράσιμος Μαραντζής: οικονόμος του Βασιλείου και της Μαρίκας.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΔΡΑΓΟΥΜΗ

Στέφανος Δραγούμης: πολιτικός, ο οποίος διετέλεσε υπουργός και πρωθυπουργός, με καταγωγή από το Βογατσικό Καστοριάς. Ιδρυτής μακεδονικών οργανώσεων, υποστηρικτής του Ελληνομακεδονικού Κομιτάτου και μέλος της Ανώτατης Μακεδονικής Επιτροπής.

Ελισάβετ Δραγούμη (το γένος Κοντογιαννάκη): πρωτότοκη κόρη του Ιωάννη Κοντογιαννάκη, σύζυγος του Στέφανου Δραγούμη και μητέρα του Ίωνα. Μεγάλη αδελφή της Καλλιόπης, θεία και νονά της Αρετής Λάσκαρη. Δραστήριο μέλος πολλών φιλανθρωπικών συλλόγων των Αθηνών.

Ίων Δραγούμης: γιος του Στέφανου και της Ελισάβετ.

Πολιτικός, διπλωμάτης, οραματιστής, ένθερμος δημοτικιστής και φλογερός πατριώτης. Αυτός ενστάλαξε στην ψυχή της Αρετής τα νάματα του Ελληνισμού, του πατριωτισμού και της ανεξαρτησίας.

Ζωή Δραγούμη: κόρη του Στέφανου και της Ελισάβετ. Φίλη της Αρετής και εξ αγχιστείας εξαδέλφη της.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΜΕΛΑ

Παύλος Μελάς: ο ήρωας και πρωτομάρτυρας του Μακεδονικού Αγώνα. Γαμπρός και αδελφικός φίλος του Ίωνα.

Ναταλία Μελά (το γένος Δραγούμη): σύζυγος του Παύλου Μελά και αδελφή του Ίωνα.

Μίκης και Ζέζα Μελά: τα δύο παιδιά του Παύλου και της Ναταλίας.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΑΡΣΑΜΗ

Στέργιος Βαρσάμης: γιατρός, πρώτα στη Φιλιππούπολη κι έπειτα στη Θεσσαλονίκη. Έχει χάσει τη λατρεμένη του σύζυγο Δόμνα και μεγαλώνει ολομόναχος την κόρη και τον γιο του.

Φωτεινή Βαρσάμη: γεννημένη το 1883, η δεύτερη από τις δύο κύριες ηρωίδες του μυθιστορήματος. Μέχρι τα

δεκατρία της χρόνια μεγάλωσε στη Φιλιππούπολη. Με τις διώξεις και τις σφαγές που εξαπέλυσαν οι Βούλγαροι στην Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη) σαν αντίποινα για τις επιτυχίες των ελληνικών δυνάμεων στη Μακεδονία, φεύγει κυνηγημένη μαζί με τον πατέρα της και τον μικρό αδελφό της για τη Θεσσαλονίκη. Εκεί εργάζεται ως νοσοκόμα και συνάμα ως μέλος του Ελληνομακεδονικού Κομιτάτου, και συμμετέχει στον αγώνα. Παράλληλα, γνωρίζει τον Μάνο Παπαδάκη και τον ερωτεύεται.

Ανεστάκης Βαρσάμης: αδελφός της Φωτεινής, τριών ετών όταν εξαφανίστηκε.

Κοσμάς Μπακιρτζής: ένας από τους βασικούς μυθιστορηματικούς χαρακτήρες. Εργάτης σε καπνεργοστάσιο, οργανωμένος σε εργατικές λέσχες της Θεσσαλονίκης, διεθνιστής και σοσιαλιστής. Ερωτευμένος με τη Φωτεινή από τη μέρα που τη γνώρισε.

Μοσέ Μορδεχάι: Ισραηλίτης κεφαλαιούχος, μέτοχος κλινικής και εργοδότης της Φωτεινής.

Γιορντάν Πόπτριτσε: ανθρακέμπορος, αρχηγός των βουλγαρικών κομιτάτων και των οργανώσεων στην πόλη της Θεσσαλονίκης.

ΧΑΝΙΑ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

Μάνος Παπαδάκης: ένας από τους κύριους μυθιστορηματικούς χαρακτήρες, ανθυπολοχαγός του Ελληνικού Στρατού,

γεννημένος στα Χανιά. Σε ηλικία δακαπέντε ετών, το 1897, βιώνει τραγικά τις σφαγές και τις πυρπολήσεις που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι σε ολόκληρη την Κρήτη, εκδικούμενοι την Αυτονομία που κέρδισαν οι Κρητικοί με διαδοχικές επαναστάσεις. Ανεβαίνει στη Θεσσαλονίκη για τον αγώνα και ερωτεύεται τη Φωτεινή.

Μιχάλης Παπαδάκης: ο πατέρας του. Η γυναίκα του, η κόρη του και ο πατέρας του έχασαν τη ζωή τους από τους Τούρκους στις σφαγές των Χανίων, τον Ιανουάριο του 1897.

ΚΑΣΤΟΡΙΑ

Γερμανός Καραβαγγέλης: Μητροπολίτης Καστορίας.

Λάμπρος Ζάικος: μέλος της Μακεδονικής Άμυνας, που ίδρυσε και οργάνωσε ο Ίων Δραγούμης μαζί με τον Γερμανό Καραβαγγέλη στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας.

Σύρμω Ζάικου: σύζυγος του Λάμπρου.

Μήλιος Ζάικος: γιος του Λάμπρου, ένας από τους κύριους μυθιστορηματικούς χαρακτήρες.

Ανθούλα Ζάικου: κόρη του Λάμπρου.

Αποστόλης Ζάικος: αδελφός του Λάμπρου.

Χρήστος Ζάικος: πατέρας του Λάμπρου και του Αποστόλη.

ΒΟΓΑΤΣΙΚΟ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Νάσος Καρανάσος: πρόκριτος, μέλος της Εθνικής Επιτροπής.

Μαλαματή Καρανάσου: σύζυγος του Νάσου.

Αθανάσιος Κάρπας: διευθυντής σχολείου.

Σωτήρης Βιζβίκης: αρχηγός σε ελληνικό σώμα Μακεδόνων.

Ελένη Σκρέκη: νοσοκόμα.

ΡΑΚΟΒΟ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

Μπαρμπα-Ηλίας Αρζάνης: δημογέροντας, μέλος της Μακεδονικής Άμυνας. Υποδέχθηκε την Αρετή ως δασκάλα στο Ράκοβο, τη στήριξε και την αγάπησε σαν πατέρας της. Μαζί πάλεψαν να αντιμετωπίσουν τις βιαιοπραγίες των Σλάβων στην εξέγερση του Ίλιντεν.

Λευτέρης Αρζάνης: γιος του, Μακεδόνας οπλαρχηγός στα βουνά της Καστοριάς και της Φλώρινας. Γνωρίζει την Αρετή και αναπτύσσεται μεταξύ τους μια σχέση εκτίμησης και φιλίας αλλά και αντίδρασης λόγω των δυναμικών και αγέρωχων χαρακτήρων τους.

Παπα-Δημήτρης: ιερέας.

Στοιγιάν Τάσεφ: κάτοικος του Ρακόβου, κομιτατζής, μέλος της ΕΜΕΟ, θείος της Στέριανης και της Βάσιλκας. Ιδιαίτερα τραχύς, άσπλαχνος και αδίστακτος.

Στέριανη: ανιψιά του Τάσεφ. Μαθήτρια της Αρετής.

Βάσιλκα: η μικρή αδελφή της Στέριανης. Μία από τις κύριες μυθιστορηματικές ηρωίδες. Η Αρετή τη συμπαθεί, τη συμπονά και δένεται μαζί της με μια έντονη σχέση στοργής και αγάπης, σχεδόν μητρική. Μαζί προσπαθούν να γλιτώσουν κατά τη διάρκεια της αιματοβαμμένης εξέγερσης του Ίλιντεν και σύντομα η Αρετή τη νιώθει κόρη της.

ΓΟΥΜΕΝΙΣΣΑ ΚΙΛΚΙΣ

Ηρακλής Σακελλαρίου: γιατρός, μέλος της Εθνικής Επιτροπής και του Ελληνομακεδονικού Κομιτάτου.

Κρίστο Στόιτσεφ: χανιτζής, συνεργάτης του βοεβόδα Απόστολ Πετκόφ και του Λεώνε.

ΑΛΛΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Λάμπρος Κορομηλάς: Πρόξενος Θεσσαλονίκης και οργανωτής και συντονιστής του Μακεδονικού Αγώνα στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία.

Ιωάννης Καλαποθάκης: Δημοσιογράφος, διευθυντής της εφημερίδας *Εμπρός*. Οργανωτής του Ελληνομακεδονικού Κομιτάτου που διεύθυνε τον αγώνα στη Δυτική Μακεδονία.

Αθανάσιος Εξαδάκτυλος: Αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού, αποσπασμένος στο Προξενείο Θεσσαλονίκης ως ειδικός γραφέας, συντονιστής του αγώνα στη Θεσσαλονίκη και στην περιοχή Γενιτσών (Γιαννιτσών) και Γουμένισσας Κιλκίς.

Γεώργιος Κατεχάκης (καπετάν Ρούβας): Αξιωματικός του
Ελληνικού Στρατού από την Κρήτη και αρχηγός των
Ελληνικών Σωμάτων αμέσως μετά τη δολοφονία του Παύλου
Μελά.

Πάυλος Γύπαρης: οπλαρχηγός από την Κρήτη.

Ευθύμιος Καούδης: οπλαρχηγός από την Κρήτη.

*ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ
με τα προηγούμενα*

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΩΤΗ

ΑΡΕΤΗ

«Η διαφυγή»

Δυτική Μακεδονία, Αύγουστος 1903

Χαμένη. Μια ανεμοδούρα που τη γυρνάνε κατά τα κέφια τους οι άνεμοι, έτσι νιώθω. Της ζωής και του θανάτου αέριδες που λυσομανάνε γύρω μας κι ορίζουν τις ζωές μας εδώ, ψηλά, σε τούτη τη μικρή πατρίδα. Αυτό συλλογιέμαι μόλις συνέρχομαι απ' τον βαρύ, της εξάντλησης, τον ύπνο.

Καταλαβαίνω πως έφεξε ο Θεός τον κόσμο, νιώθω ζεστές τις αχτίδες του ήλιου να ζωντανεύουν το μαγκωμένο κορμί, το σφιγμένο πρόσωπό μου. Η νύχτα διάβηκε, άλλη μια μέρα ανοίγεται μπροστά μας. Λίγο δεν είναι αυτό, όχι τώρα, όχι εδώ, με το ερειπωμένο σχολειό μου και το πυρπολημένο Ράκοβο πίσω μας, με το πυκνό δάσος ολόγυρά μας, με το άγριο βουνό μπροστά μας. Τα χέρια μου κουβάρι, τα πόδια μου το ίδιο, μέγγκενες θαρρώ πως τα βαστάνε αγκυλωμένα, αδύνατο ν' ανοίξω τα βλέφαρά μου, τα νιώθω φορτωμένα βάρους ασήκωτο.

Δόξα στον Ύψιστο, ξημερωθήκαμε. Πόσες βεβαιότητες, πόσες σιγουράδες έχασα από τη μέρα που πάτησα το πόδι μου στην άγια τούτη γη της Μακεδονίας. Να μην ξέρεις αν οι εικόνες που αντικρίζεις σήμερα θα σε περιμένουν κι αύριο, να μην ξέρεις αν τα μενεξελιά που χαζεύεις στο βασίλειμα του ήλιου θα τα δεις ξανά, να μην ξέρεις αν αυτός ο ήλιος που έδυσε θ' ανατείλει και για σένα την επόμενη αυγή.

Ξημερωθήκαμε. Με κλειστά ακόμη τα μάτια δοξάζω τον Θεό για τη μεγαλοσύνη Του, υπό τη σκέπη Του μας φύλαξε και μας έσωσε. Τα αγκυλωμένα χέρια μου σωσμένα, κάποτε σκάλιζαν λέξεις σε χαρτιά, τώρα σκαλίζουν βουνά ολάκερα σέρνοντας ένα μικρό κορίτσι προς τον λυτρωμό. Τα πόδια μου πρησμένα μα γερά, κάποτε αλαφροπατούσαν στις αλέες του Ζαππείου ονειροβατώντας, τώρα βαριοπατούν στα καταράχια της Γκιούβιστας, πασχίζοντας να ξεφύγουν από την κόλαση.

Νιώθω πίσω μου, στην πλάτη μου, αγγίγματα, ένας βαθύς ρόγχος ακούγεται, χειλάκια που πλαταγίζουν, γλυκείς αναστεναγμοί. Κι έπειτα πάλι σιωπή. Η μικρούλα μου, η Βάσιλκά μου, παραδόθηκε ξανά στον ύπνο, άρρωστη κι εξαντλημένη, με τα μάτια της να έχουν αγιάσει απ' την πείνα, την κούραση και την αγωνία. Στ' αυτιά μου καμπανίζει ξανά η κουβέντα της, στο μυαλό μου ξανάρχονται κείνες οι τελευταίες επίμονες ερωτήσεις της πριν παραδοθούμε στη νάρκη.

«Θα βρούμε την αδελφή μου, κυρα-δασκάλα;»

«Ο Θεός δεν αφήνει κανέναν...» τούτο το κοινότοπο μονάχα μπόρεσα να της υποσχεθώ.

Ελάχιστο για να κρατηθεί το μικρό χεράκι της, να σκαλώσει η τρεμάμενη καρδούλα της.

«Ούτε εσύ θα μ' αφήσεις, όμως. Ε;»

Όχι, μικρό μου· όχι, κοριτσάκι μου· όχι, δε θα σ' αφήσω.

Αυτό ναι, αυτό μπορώ να σ' το υποσχεθώ, σκέφτομαι, κι ένα κύμα αγάπης και συμπόνιας για τη Βάσιλκα και την αδικοχαμένη Στέριανη λιώνει την καρδιά μου.

Δε φταίει μόνο που ήταν μαθήτριάς μου, δε φταίει μόνο που ήταν τόσο φιλότιμα και τόσο καταδεκτικά τα δόλια, δε φταίει που τόσο τα συμπόνεσα σαν έμαθα την ιστορία τους. Όχι, δεν ήταν μόνο τούτα που με σφιχταγκάλιασαν με τα δυο κορίτσια. Ήταν η ορφάνια που έδεσε την καρδιά μου με τη δική τους. Θωρώντας τα προσωπάκια τους, τα ταλαιπωρημένα, παραδαρμένα προσωπάκια τους, αντίκριζα το δικό μου πρόσωπο είκοσι χρόνια πριν. Για τούτο η αγωνία τους γίνηκε αγωνία μου, για τούτο η λύπη τους γίνηκε και δικιά μου λύπη. Έτσι γινήκαμε κλαδιά και καρποί του ίδιου δέντρου.

Τη Στέριανη, την άμοιρη Στέριανη, τη χάσαμε πια, κόπηκε και η τελευταία ρίζα στο δέντρο της Βάσιλκας, καχεκτικά τα κρατήματά της πια στο στέρφο χώμα, πόσο δύσκολο να βαστάξει στους ανέμους της ζωής έτσι παντέρμη που απόμεινε η δόλια μικρούλα μου;

Όρκο παίρνω, τούτη δα την ώρα τον παίρνω, πως εγώ θα γίνω ρίζα, εγώ και κορμός, σ' εμένα θα βρει το ανθισμένο κλωνί που θα ξεκουράσει την ταλαιπωρημένη ψυχούλα της, έξι εφτά χρόνων κορίτσι και την έχουν σαρώσει τα βάσανα όλου του κόσμου.

«Όχι, Βασιλκούδα μου... όχι... δε θα σ' αφήσω, ποτέ δε θα σ' αφήσω, σαν κόρη μου θα σε βαστάξω...» απαντάω στην ερώτησή της έτσι μονάχη μου, με τα μάτια κλειστά, όρκος βαρύς τούτα τα λόγια μου, όρκος στον Θεό που ξημερώνει τη μέρα Του.

Αναπάντεχα, νιώθω τα ξερά, τα πληγιασμένα χείλη μου να τανύζονται.

Χαμόγελο είναι αυτό; αναρωτιέμαι κατάπληκτη, μήτε κι εγώ δεν το πιστεύω, μα ναι, κάτι σαν χαμόγελο είναι.

Τη μάνα μου σκέφτομαι και χαμογελώ, όχι κείνη που με γέννησε, μα την άγια γυναίκα που μ' ανέστησε, που μ' αγάπησε τόσο πολύ, που με λάτρεψε σαν δικό της παιδί κι ας μη φώλιασα στα σπλάχνα της κι ας μη βύζαξα στα στήθια της. Τι πεπρωμένο όμοιο, τι γραμμή κοινή, σειρά μου τώρα να πάρω τη σκυτάλη, σειρά μου να χαρίσω απλόχερα ζωή σε μια ξένη ζωή.

«Ίδια μοίρα μάς μοίρανε, μάνα, κι εγώ θα αγαπήσω, κι εγώ θα λατρέψω ένα ορφανό κορίτσι τώρα, κι ας μη φώλιασε κι αυτό στα σπλάχνα μου, κι ας μη βύζαξε κι αυτό στα στήθια μου», μονολογώ με τα χείλη ακόμη τανυσμένα.

Το χαμόγελο χάνεται σιγά σιγά, τα χείλη μου σφίγγουν γερά, αποφασισμένα. Ίδια σφίγγουν ασυναίσθητα και τα αγκυλωμένα δάχτυλά μου για να επικυρώσουν θαρρείς τον όρκο μου, τον λόγο που δίνω στον Θεό ετούτο το ξημέρωμα. Να σώσω το μικρό κορίτσι, να το αναστήσω, να το μορφώσω, να το βοηθήσω τα φτερά του δυνατά ν' ανοίξει στους ουρανούς του φουρτουνιασμένου τούτου κόσμου. Αγάπη να του χαρίσω, και μια καλύτερη ζωή απ' αυτήν που του έλαχε στα πρώτα δύσμοιρα χρόνια του.

Έτσι έρχεται στον νου μου το στερνό ρώτημα της μικρής, πριν σφαλίσουμε τα μάτια μας και παραδοθούμε στον λήθαργο. Το πιο επίμονο, το πιο εναγώνιο: «Και θα είναι καλύτερα αύριο, κυρα-δασκάλα;»

Μήτε χτες μπορούσα να της απαντήσω, μήτε σήμερα που ήρθε αυτό το αύριο. Πόσες αλήθειες να της πω και πόσα ψέματα; Και σάμπως ξέρω; Σάμπως είμαι ο επουράνιος Πατέρας να διαφεντεύω από ψηλά τον κόσμο τούτο;

Μα κείνη δεν ησυχάζει, δε μερώνει με την απάντησή μου.

«Θα είναι καλύτερα αύριο; Ε, κυρα-δασκάλα; Θα είναι;»

«Δεν ξέρω, Βασιλκούδα μου, δεν ξέρω, αγάπη μου, δεν ξέρω αν θα είναι», ψιθυρίζω καθώς στρέφομαι κι αναγέρνω λί-

γο από πάνω της. «Μα ξέρω πως εγώ θα κινήσω γη και ουρανό και με θεριά θα παλέψω για να αξιωθείς όσα λαχταράς. Πρέπει να πιστέψεις, να τολμήσεις, ν' αγωνιστείς για όσα αξίζουν στη ζωή. Για να έχει νόημα. Για να μην ξοδευτεί άδικα». Αυτό μπορώ μονάχα να της πω κι αυτό της λέω.

Κι υπάρχουν στιγμές, όπως τούτη δω, που η θέρμη της νιόφερτης μέρας ζεσταίνει και τη δική μου, παγωμένη καρδιά, υπάρχουν στιγμές που κι εγώ πιστεύω όσα της λέω και μια γλύκα ανείπωτη πλημμυρίζει την καρδιά μου. Υπάρχουν στιγμές, όπως τούτη δω, που πιστεύω πως δε θα μας πιάσουν, θα τους ξεφύγουμε, θα ζήσουμε.

Με ησυχάζει τούτη η γλύκα, με ημερεύει. Φιλάω τρυφερά τη μικρή που κοιμάται γαλήνια στο πλάι μου, δροσερότερο το μάγουλό της το νιώθω στα χείλη μου, ο πυρετός της έπεσε στη διάρκεια της νύχτας, καλό σημάδι, ναι, το πιστεύω κι εγώ τώρα πως όλα θα γενούν καλύτερα.

Τραβιέμαι γαληνεμένη και γέρνω ξανά προς τα πίσω, διπλώνω πάλι το κορμί μου κι αφήνω τη θέρμη της καλοκαιριάτικης αυγής να με χαϊδέψει λίγο ακόμη. Εικόνες και σκέψεις ευφρόσυνες στο μυαλό μου, ελπίδες, όνειρα κι ανασαιμιές. Κλείνω απαλά τα βλέφαρα κι αφήνομαι ξανά στη φιλόξενη αγκάλη του λήθαργου.

Γι' αυτό δεν αντιλαμβάνομαι τους ήχους, τα φύλλα που θροϊζουν και τα ξερόκλαδα που σπάνε. Τα απαλά συρσίματα και τους πνιχτούς γδούπους από τα βήματα που μας πλησιάζουν αργά, προσεκτικά, ακροπατώντας στα ακονισμένα νύχια τους.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΦΩΤΕΙΝΗ

«Η εκτέλεση»

Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1903

Τον κοιτώ.
Στέκω και τον κοιτώ έτσι αλυσοδεμένο μες στο μισοσκόταδο.

Τον άνθρωπο που κάποτε αγαπούσα, τον Κοσμά, αυτόν που μπορώ να καταδικάσω τώρα σε θάνατο με ένα νεύμα μου.

Ακούω την κοφτή φωνή του υπομοίραρχου δίπλα μου, καθώς κραδαίνει το γεμάτο πιστόλι που βαστά στο χέρι του: «Είσαι βέβαιη ότι δε μίλησε; Ότι δεν πρόδωσε;»

Χίλιες σκέψεις, χίλιες εικόνες μέσα σε λίγες στιγμές. Η επεισοδιακή γνωριμία μας τότε στο καπνομάγαζο του κυρίου Μορδεχάι κι αργότερα στο καφενείο της οδού Σαμπρί Πασά, της πιο πολυσύχναστης οδού της Θεσσαλονίκης. Οι βόλτες μας στην προκουμαία, στον Κανλί Κουλέ, στην Ευαγγελίστρια, μέχρι ψηλά στα κάστρα. Οι εκδρομές μας στο Μπεχτισινάρ, στις

Εξοχές και στα Καραγάτσια. Μέρες της αγκάλης και της αγαλλίασης. Μέρες και νύχτες της γαλήνης. Οι πρώτες κουβέντες μας, οι πρώτες γλυκιές ματιές μας, τα πρώτα χάρδια. Ο Κοσμάς, ο πρώτος άνθρωπος, εξόν από τον πατέρα μου, που ένιωσα δικό μου. Με στήριζε, με βοηθούσε, συνέπασχε μαζί μου. Πάντα πάλευε να με μνήσει στη φιλοσοφία και στην ιδεολογία του βέβαια, μα το έκαμε συχνά με τρόπο αγαπητό, σάμπως να προσπαθούσε με τα ακροδάχτυλά του ν' αγγίξει την ψυχή μου. Άλλες φορές, πάλι, άναβε και κόρωνε, το ανυπόμονο άτι που κρύβει μέσα του κάθε αρσενικό κάλπαζε στα στήθη του, καμπάνα η φωνή του τότε, κήρυγμα οι λέξεις του, κοφτές, βροντερές.

Ούτε και τούτο με ενοχλούσε, το καταλάβαινα, έπειτα από όσα τραγικά είχα αντικρίσει μέσα στις φάμπρικες που μου έδειξε, το καταλάβαινα τούτο το αγανακτισμένο, αψύ του φέρσιμο και το δικαιολογούσα. Μικρά παιδιά να δουλεύουν ήλιο με ήλιο κάθε μέρα, δίχως αναπαμό, δίχως σχόλη καμιά, γυναίκες εγκυμονούσες μπρος σε αργαλειούς και στημόνια, να ρουφάνε με τα ασθενικά τους πνευμόνια χνουδία και σκόνη, ηλικιωμένοι να παλεύουν με νύχια και δόντια να σταθούν ορθοί με φορτία μουλαριών πάνω στις καμπουριασμένες ράχες τους και στα λιανά, κυρτά τους ποδάρια, με τα μάτια τους έτοιμα να πεταχτούν από τις κόγχες τους, με τις φλέβες χείμαρρους φουσκωμένους στα αποστεωμένα πρόσωπά τους. Ναι, τα καταλάβαινα τα αψιά του λόγια, ένιωθα την αγανάκτηση και την οργή του για τούτες τις απάνθρωπες συνθήκες, τον συμμεριζόμουν.

Αυτό που δεν μπορούσα να συμμεριστώ ήταν ο έρωτάς του. Πολλές φορές πάλεψα να πείσω τον εαυτό μου πως εκείνα τα συναισθήματα που ένιωθα ήταν έρωτας, μα πάντα κάτι σκάλωνε μέσα μου κι ας μην ήξερα μέχρι τα τότε τίποτε από δαύτον. Θες τα γαλλικά μυθιστορήματα που διάβαζα παλαιότε-

ρα, θες οι ποιητές που αναθυμώσουν πολλά δειλινά, θες οι σκόρπιες κουβέντες που έπιανε το αυτί μου δώθε κείθε, ήμουν βέβαιη πως έρωτας δε λογιζόταν αυτό που ένιωθα και ζούσα με τον Κοσμά. Παρά τα χάρδια, παρά τις αγκαλιές, παρά τα ανάρια φιλιά. Πιότερο με δέσιμο φιλικό έμοιαζε, ίσως και της ανάγκης, ένα σκύψιμο του διασμένου ζωντανού στο γάργαρο νερό, ένα γέρισμο του ηλιοτρόπιου στο φως, λίγο φως κι εγώ να νιώσω στη σκοτεινή μέχρι τα τότε ζωή μου, λίγο νερό στη διασμένη για τρυφεράδα και πόνεση ψυχή μου, ένα αντι-στύλι στα δύσκολα βήματά μου.

Αυτό που δεν μπορούσα να καταλάβω ήταν η κατασκόπευση. Να νιώθω τα μάτια του διαρκώς πάνω μου, πίσω μου, στην πλάτη μου. Να νιώθω σαν ζώο με λουρί, που το άγρυπνο βλέμμα του αφέντη του παρακολουθεί αυστηρά κάθε του κίνηση. Να αισθάνομαι ταπεινωμένη κι εξευτελισμένη από τούτη τη συνήθειά του. Να φοβάμαι πώς θα περπατήσω, πού θα πάω, ποιον θα συναντήσω. Να τρέμω μην κουνηθώ, μη μιλήσω, μην αστόχαστα κι αθέλητα προδώσω αγαπημένους φίλους, συναγωνιστές, συμπατριώτες μου. Αυτό, κυρίως, αυτό δεν μπορώ να του συγχωρήσω.

Την άφατη αγωνία μέσα στην οποία με ανάγκασε να ζω. Την αμφιβολία και την καχυποψία που φαρμάκωναν τις μέρες και τις νύχτες μου. Μην είναι βαλτός από άλλους και για άλλους δολερούς σκοπούς πασχίζει; Μην είμαι 'γώ ένα αφελές κοριτσόπουλο που το εκμεταλλεύονται; Μην είναι εκείνος σπιούνος, χαφίης, προδότης; Ερωτήματα που τόσο καιρό με βασάνιζαν αμειλικτα. Ερωτήματα που ακόμη με τυραννούν. Απαντήσεις που δεν κατάφερα να δώσω στον εαυτό μου. Απαντήσεις που τώρα μπορεί να κρίνουν την ίδια τη ζωή του. Μια ζωή που εγώ κρατάω στα χέρια μου.

Δεύτερη φορά με συνεφέρει απ' τις σκέψεις μου η δυνατή

φωνή του υπομοίραρχου που ακούγεται δίπλα μου. Δυνατή, βροντερή, αποφασισμένη για όλα. Τον κοιτώ καθώς παλεύω ν' αποφασίσω. Τον κοιτώ καθώς βαστάει έτοιμο το πιστόλι του στο χέρι, στραμμένο στο κεφάλι του Κοσμά.

«Είσαι βέβαιη ότι δε μας πρόδωσε, Φωτεινή;»

Όχι, μου έρχεται να φωνάξω δυνατά, δεν είμαι βέβαιη, ακόμη και τώρα δεν είμαι βέβαιη πως ο Κοσμάς δεν είναι προδότης, η αμφιβολία γδέρνει την ψυχή μου χειρότερα από κάθε άλλη φορά. Και η ευθύνη που πέφτει στους ώμους μου είναι ανυπόφερτη, αβάσταχτη. Πώς μπορώ να τον καταδικάσω έτσι, με ένα ναι ή ένα όχι που θα προφέρω από τα τρεμάμενα χείλη μου; Πώς μπορώ να είμαι σίγουρη;

Για ένα μονάχα μπορώ να είμαι, ένα μονάχα ξέρω. Δε θέλω να δω αυτόν τον άντρα, που έζησα μαζί του τόσες γαλήνιες, τρυφερές και όμορφες στιγμές, χαλασμένο, ματοκυλισμένο, σωριασμένο στη γη. Δε θέλω να δω το μελαχρινό του κεφάλι λουσμένο στο αίμα, δε θέλω να δω τα ανοιχτά του μάτια να κοιτούν, σαν να μη βλέπουν πουθενά. Όχι, δεν το θέλω.

Μα ύστερα διαβαίνουν σκέψεις δεύτερες από τον νου μου, εικόνες κατοπινότερες, σαν φωτογραφίες που άργησαν να σταλούν στα χέρια του αδαούς, ανυποψίαστου παραλήπτη. Εικόνες του Μάνου με πληγές φρικτές από μαχαίρι, τα χέρια και τα πόδια του στα αίματα, λίγα εκατοστά μονάχα η ακονισμένη λάμα απ' τον λαιμό του, απ' την καρδιά του. Εικόνες του λατρεμένου μου να σφαδάζει από τον πόνο, να κυλιέται καθημαγμένος σε λερές, υπόγειες κρύπτες.

Εικόνες που έλαβαν χώρα μπροστά στον Κοσμά που καρτεράει τώρα την απόφασή μου, μια κίνησή μου, ένα όχι δικό μου που θα του σώσει τη ζωή, ένα ναι που θα οδηγήσει στην άμεση εκτέλεσή του. Στον Κοσμά που δεν έκανε την παραμικρή κίνηση να σώσει τη ζωή του γιατρού Χαρισίδη, που δεν

έκαμε την παραμικρή κίνηση να σώσει από τα φονικά μαχαίρια των συντρόφων του τον άνθρωπο που αγαπώ. Τρέμω στην ιδέα πως θα μπορούσα να χάσω το φως της ζωής μου, τον Μάνο μου. Θυσία η αγάπη στον αγώνα για ελευθερία κι αξιοπρέπεια, στον αγώνα για ζωή. Μα τι αξίζει η ζωή, τι αξίζει η ελευθερία δίχως αγάπη; Όλα τούτα δεν είναι άραγε αξεχώριστα;

Η κοφτή φωνή με βγάζει πάλι από τις σκέψεις και τα ρωτήματά μου.

Για τρίτη φορά πέφτει πάνω μου φαρμακερή, ανυπόμονη, τελεσίδικη η καμπανιστή φωνή: «Είσαι σίγουρη, Φωτεινή; Πες μου!»

Σηκώνω τα μάτια μου και κοιτάω πρώτα τον αλυσοδεμένο Κοσμά κι έπειτα τον υπομοίραρχο που περιμένει την απάντησή μου με το περίστροφό του οπλισμένο κι έτοιμο στο χέρι.

Έτσι, αποφασίζω...

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΑΡΕΤΗ

ΤΟΤΕ

Αύγουστος 1903, Δυτική Μακεδονία

Σαν άνοιξε τα μάτια της καταμεσής στο δάσος, τη γαλήνεψε κάπως η γλύκα του αυγουσιτιάτικου πρωινού, καταλάγιασε την αντάρα και τον φόβο που είχαν πλακώσει το μέσα της, βάλαμο σωστό το φως και το χάδι του νιογέννητου ήλιου στα μαλλιά της. Φίλησε τρυφερά τη Βάσιλκα που κοιμόταν κατάχαμα δίπλα της, δροσερότερο το απαλό μαγουλάκι το ένωσε στα χείλη της, ο πυρετός της μικρής είχε πέσει στη διάρκεια της νύχτας, καλό σημάδι αναμφίβολα, ναι, το πίστεψε κι εκείνη πως όλα θα καλύτερέσουν πια, πως θα πάρουν μια ανάσα, θα γλιτώσουν. Ανάγειρε γαληνεμένη ξανά στη μεριά της, έκλεισε τα βαριά της βλέφαρα και πλάγιασε ξανά στο γιατάκι της, ένα λερό χράμι στρωμένο στο βουνίσιο χώμα.

Γι' αυτό δεν αντιλήφθηκε τους ήχους γύρω της, τα φύλλα που θρούιζαν και τα ξερόκλαδα που θρυμματίζονταν. Τα απαλά συρσίματα και τους πνιχτούς γδούπους από τα βήματα που τις πλησίαζαν αργά, προσεκτικά.

Ίσως η πείρα να ήταν, ίσως το ένστικτο, πρώτη η Βάσιλκα αντιλήφθηκε τι συνέβαινε, μαθημένη η μικρή στους ήχους και

στις μυρωδιές των βουνών, κόρη των αγρών και των δασών από γεννησιμιού της. Άνοιξε τα μάτια της τρομαγμένη κι ανασήκωσε το λιγνό κεφάλι κοιτώντας γύρω της, φως και σκιές ανάκατα αντίκρισε στο πυκνό δασοτόπι. Μα οι σκιές κινούνταν, τις πλησίαζαν.

«Βοϊσκά! Βοϊσκά!» τσίριξε, αντικρίζοντας μπροστά της τους αρματωμένους, τα φισεκλίκια, τα όπλα, τα μαχαίρια.

Τρεις ήταν. Μόλις ακούστηκε η φωνή της μικρής, παράτησαν τα σερνάμενα, προσεκτικά τους βήματα κι όρμησαν μπροστά.

«Βουλγάρικα μιλάνει!» ακούστηκε μια χολωμένη, στριγκιά φωνή που υψώθηκε πάνω απ' τα ποδοκροτήματά τους.

Ο ένας έπεσε πάνω στη Βάσιλκα και τη σκέπασε ολόκληρη με το κορμί του, ο δεύτερος πάνω στην υπνωμένη ακόμη Αρετή, αρπάζοντάς τη σφιχτά απ' τον λαιμό, κι ο τρίτος έμεινε όρθιος από πάνω τους, με προτεταμένο το τουφέκι και το δάχτυλο στη σκανδάλη.

«Μπόξε μού... Θεούλη μου...» ακούστηκε η πνιχτή, τρεμάμενη φωνούλα της μικρής.

«Ναι, Βουλγάρες είναι», διαπίστωσε ο άντρας που σκέπαζε με τον όγκο του τη Βάσιλκα και ξεθηκάρωσε το μαχαίρι του επιτόπου.

«Όχι! Όχι! Καρτεράτε! Για όνομα του Θεού!»

«Ξέρουν και ρωμαίικα...» γέλασε ο ορθός ακούγοντας τη σπαρακτική φωνή.

«Ελληνίδες είμαστε!» ούρλιαξε ξανά η Αρετή, πνιγμένη όμως ήταν η φωνή της απ' το χέρι που έσφιγγε τον λαιμό της σαν δόκανο.

Λίγο χαλάρωσαν τα δάχτυλα, λίγο κατέβηκε η κάννη, τρία ζευγάρια μάτια την παρατηρούσαν παραξενεμένα, απορημένα. Και καμπόσο αναθαρρημένα από τις καθαρές φράσεις που άκουσαν.

«Ελληνίδες;» ρώτησε εκείνος που στεκόταν από πάνω τους, που έδειχνε για αρχηγός. «Τι σόι Ελληνίδες που μιλάνε σλάβικα;»

Βόγκοι και δύσκολες ανάσες η απάντηση της Αρετής. Με ένα νεύμα, ο άντρας από πάνω της μάζεψε τα χοντροκομμένα δάχτυλά του και την άφησε να πάρει αναπνοή, να καταφέρει να βγάλει λαλιά.

«Είμαι η Αρετή Λάσκαρη. Η δασκάλα από το Ράκοβο», είπε και του έδειξε το μαθητολόγιο που έβγαλε απ' το ταγάρι της.

Οι άντρες απόμειναν για μια στιγμή ακίνητοι. Ύστερα σηκώθηκαν αργά πάνω από τα πλακωμένα κορμιά. Μα μήτε δάχτυλο τραβήχτηκε απ' τη σκανδάλη, μήτε μαχαίρι θηκαρώθηκε. Έμειναν να κοιτάνε γυναίκα και παιδί με μάτια απορημένα και δύσπιστα.

«Το Ράκοβο είναι χιλιόμετρα μακριά. Τι δουλειά έχεις εδώ;»
«Έφυγα το βράδυ που χτύπησαν οι Τούρκοι το χωριό.»

Δύσπιστος ακόμη την κοιτούσε ο ορθός άντρας, παρά την εξήγησή της και τα καθαρά ελληνικά της.

«Οι κοιμιτατζήδες τραυμάτισαν βαριά τον παπα-Δημήτρη τη μέρα της εξέγερσης και σκότωσαν τον μπαρμπα-Ηλία, τον πρόκριτο. Ο γιος του, ο Λευτέρης, μπορεί να σας το βεβαιώσει, αυτός μου γύρεψε να φύγω για τον φόβο των Τούρκων.»

Χίλιες εξηγήσεις δε θα έκαμαν τη δουλειά που κατάφεραν δυο απλά ονόματα. Μα και πάλι τα όπλα δεν τραβήχτηκαν. Οι καιροί δύσκολοι, πονηροί, σκοτεινοί, άνθρωποι άλλαζαν μεριές και στρατόπεδα, κανείς δεν ήξερε από ποιον να φυλαχτεί πρώτα. Τουρκικά ασκέρια, Βούλγαροι κοιμιτατζήδες, Έλληνες αντάρτες, οπλισμένες ληστοσυμμορίες, όλοι τούτοι αλώνιζαν τα βουνά της Μακεδονίας και θέριζαν τις ζωές των κατοίκων, κανείς δεν μπορούσε να είναι σίγουρος για κανέναν.

«Μόια μάικα... Μάνα μου...»

Της σκούπισε το ιδρωμένο μέτωπο η Αρετή, άνοιξε η μικρή τα βλέφα-
ρά της και την κοίταξε με μάτια μουσκεμένα.

«Τη μάνα σου έβλεπες, Βάσιλκα; Τη φώναζες στον ύπνο σου...»

«Τη μάνα μου δεν τη θυμάμαι, δεν τη γνώρισα ποτέ, πώς να τη δω;»
της αποκριθήκε σιγαλόφωνα, ανάκατα, μισά ελληνικά, μισά βουλγα-
ρικά. «Εσένα έβλεπα...» συνέχισε με χειλάκια τρεμάμενα. «Εσένα
έβλεπα, κυρα-δασκάλα...»

Στη χαραυγή του εικοστού αιώνα, αδυσώπητος μαίνεται ο
αγώνας στη σκλάβια Μακεδονία. Η γη ματώνει, ο ελληνη-
σμός ψυχορραγεί. Τούρκοι, Βούλγαροι, κομιτάτα, πυρπολή-
σεις, εκτελέσεις, αμέτρητες θυσίες.

Γυναίκες της μικρής πατρίδας.

Δασκάλες, νοσοκόμες. Σαν την Αρετή, σαν τη Φωτεινή.

Κι άγουρα βλαστάρια, με βάσανο μεγαλωμένα, με κίνδυνο
αναστημένα. Σαν τη μικρούλα Βάσιλκα, που μάνα δε γνώ-
ρισε ποτέ, μια χούφτα μόνο τα χρόνια της, γιομάτα πείνα και
κατατρεγμό, επτά χρόνων παιδί και την έχουν σαρώσει τα δει-
νοπαθήματα του κόσμου όλου. Σαν τον Μήλιο και την Ανθή,
κλωνιά απογυμνωμένα καταμεσής ενός άγριου πολέμου, με
σπίτι πυρπολημένο και γονιούς χαμένους στις επιθέσεις των
κομιτατζήδων.

Λιανοκέρια της μικρής πατρίδας.

Φύλλα σκόρπια στο άγιο χώμα της.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-2671-6

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΕ: 21785

Γ Ι Α Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ Μ Ε Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ